

*Wydział Naukowo-Badawczy
Państwowa Akademia Weterynarii i Zootechniki w Charkowie*

ORCID 0000-0002-1107-449X

Lubow Żwanko

Tablice pamiątkowe w przestrzeni miejskiej Charkowa: polskie akcenty

Słowa kluczowe: Charków, wybitni Polacy, przestrzeń architektoniczna, tablica pamiątkowa, pamięć

Key words: Kharkiv, outstanding Poles, architectural space, commemorative plaque, memory

Każde miasto ma swoje własne symbole pamięci – tablice pamiątkowe, pozwalające wizualizować przeszłość, aby tym samym pomóc przeciętnemu mieszkańcowi, nawet mimochodem, odczuć powiew historii. Upamiętnienie cudzoziemców wymaga pewnej woli politycznej ze strony miejscowych władz, ponieważ to za ich zezwoleniem w przestrzeni miejskiej pojawiają się te znaki pamięci poświęcone przedstawicielom innych grup etnicznych. Interesująca pod tym względem jest przestrzeń miejska Charkowa, współczesnej wielokulturowej metropolii, ważnego ośrodka kulturalno-naukowego Ukrainy. Jedną z takich wspólnot etnicznych, mieszkających od kilku stuleci w Charkowie, jest wspólnota polska.

Daleki pod względem geograficznym, a jednocześnie – jak się okazało – bliski duchowo Charków, stał się dla wielu Polaków drugim domem. Miasto od początku swojego istnienia miało charakter otwarty. Dość liczne były tu grupy Niemców, Bułgarów, Greków, Ormian, Żydów, Tatarów, Włochów i przedstawicieli innych nacji. Na początku XIX wieku pojawili się także Polacy.

Niepoślednie znaczenie miały tutaj tolerancja i życzliwy stosunek do cudzoziemców, głównie zaś do Polaków. Charków był komfortową przestrzenią, w której Polacy otrzymali możliwość pełnej realizacji profesjonalnej działalności, stworzenia wygodnych warunków życia dla swoich rodzin, a także w dużym stopniu zaspokojenia potrzeb duchowych i religijnych. W XIX wieku i na początku XX – oprócz miejscowej Polonii – na określonym etapie swego życia z Charkowem byli związani wybitni Polacy. Charków był ich miejscem urodzenia, studiów, pewnego okresu życia i pracy, odbywania służby wojskowej, wygnania albo tymczasowego schronienia w czasie I wojny światowej. Tak więc wśród wielu znaleźli się i tacy, których wdzięczni potomkowie uczcili, odsłaniając poświęcone im tablice pamiątkowe.

Na budynkach Charkowa umieszczono 156 tablic pamiątkowych, z których dwie poświęcono osobom pochodzenia łotewskiego (architekt Julian Caune, językoznawca Janis Endzelins), po jednej – hiszpańskiego (poeta Miguel Hernandez), azerbejdżańskiego (założyciel kina azerbejdżańskiego Aleksander Miszon), bułgarskiego (profesor Marin Drinow) i norweskiego (podróżnik, pierwszy Wysoki Komisarz ds. uchodźców Fridtjof Nansen)¹.

W latach 1998–2018 w Charkowie ku czci Polaków, a także pamięci niektórych wydarzeń historycznych, odsłonięto jedenaście tablic pamiątkowych (Tablica 1). Ze względu na status społeczny upamiętnianej osoby można wyodrębnić dwie grupy. Do pierwszej z nich należą wybitni Polacy światowej sławy, z których nazwiskami kojarzy się sama Polska. Są to postacie polskiej kultury – artysta Henryk Siemiradzki i poeta Adam Mickiewicz, twórca nowoczesnego Państwa Polskiego – Józef Piłsudski oraz ostatni konsul Drugiej Rzeczypospolitej Polskiej w Charkowie, który pełnił swoje obowiązki w czasach stalinowskiego terroru – Tadeusz Brzeziński. Odsłonięcie znaków pamięci tych osób pozwala wpisać Charków w polską narrację pamięci historycznej, a także dodać mu atrakcji, biorąc pod uwagę, że Polacy odwiedzają miejsca związane z życiem wybitnych rodaków.

Drugą grupę stanowią mieszkający w Charkowie Polacy, którzy swoją nieustraszoną pracą przyczynili się do tego, by świat zwykłych Charkowian stał się wygodniejszy, bezpieczniejszy i piękniejszy: lekarz Władysław Frankowski, fotograf Alfred Fedecki, kompozytor Konstanty Gorski, muzeolog i mecenas sztuki Michał Giedroyc, jak również hrabia Seweryn Potocki, z którego imieniem kojarzy się utworzenie cesarskiego uniwersytetu (1805).

¹ Меморіальні та анотаційні дошки Харкова – <https://uk.wikipedia.org/wiki/> (dostęp: 2 VII 2020).

Oddzielnie należy wymienić tablicę ku pamięci polskich oficerów, umieszczoną na gmachu byłego więzienia NKWD w Charkowie, odsłonięcie której pozwoliło wpisać miasto na listę pamięci jednej z najtragiczniejszych kart historii Polski znanej jako „zbrodnia katyńska”. Od tego czasu miasto jest obowiązkowym punktem odwiedzin uczestników Międzynarodowego Motocyklowego Rajdu Katyńskiego, który startuje w Warszawie, a następnie przebiega „drogą pamięci” poległych na Wschodzie Polaków, przez Litwę, Białoruś, Rosję, Ukrainę i Polskę².

Tematem niniejszego artykułu jest próba określenia miejsca, jakie posiadają tablice pamiątkowe poświęcone Polakom i historii Polski w przestrzeni miejskiej Charkowa. W tym celu autorka ma zamiar przeanalizować każdą z tablic pamiątkowych na podstawie następującego algorytmu: krótka notka historyczna, miejsce umieszczenia, inicjator i ceremonia odsłonięcia, rozmieszczenie elementów na tablicy, relacja z wydarzenia w mediach.

Tablica pamiątkowa poświęcona pobytowi Adama Mickiewicza w Charkowie (1998)

W grudniu 1825 roku w Charkowie gościł jeden z najwybitniejszych poetów polskich – Adam Mickiewicz. Tu właśnie poznał on pisarza ukraińskiego, zagorzałego miłośnika kultury polskiej, Piotra Hułaka-Artemowskiego. Według różnych informacji Mickiewicz spędził w mieście od dwóch do trzech tygodni, spotykał się ze swoimi bliskimi przyjaciółmi z Wilna – profesorem prawa na uniwersytecie Ignacym Daniłowiczem i wykładowcą mineralogii Janem Krynickim³. Poeta mieszkał „pod gościnnym dachem profesora Ignacego Daniłowicza”⁴, który z kolei przyjaźnił się ze wspomnianym profesorem, poetą i tłumaczem poezji polskiej Piotrem Hułakiem-Artemowskim⁵. Ten ostatni w latach 1818–1831 prowadził na Uniwersytecie kurs języka polskiego⁶.

23 grudnia 1998 roku, przeddzień obchodów 200-lecia rocznicy urodzin Adama Mickiewicza (1798–1855), w Charkowie ustanowiono tablicę na pa-

² O. Karaś, *Motocyklowy Rajd Katyński: z Warszawy przez Charków*, <http://www.polenia.kharkov.ua/pl/wiadomosci/47-motocyklowy-rajd-katyski-z-warszawy-przez-charkow.html> (dostęp: 4 VII 2020).

³ L. Żwanko, *Wybitni Polacy i Charków: słownik biograficzny (1805–1918)* / tł. T. Dowżok, Charków 2019, s. 36–37.

⁴ M. K. Dubiecki, *Nasze pamiątki w Charkowie. Okruchy niedawnych wrażeń*, [w:] *Tygodnik Ilustrowany*. Warszawa 1877. T. IV. 1 grudnia, s. 338.

⁵ L. Żwanko, op. cit., s. 61.

⁶ I. Коляда, Є. Біба, Ю. Коляда, О. Кириєнко, *Петро Гулак-Артемівський*, Харків 2019, s. 51, 55.

Il. 1.
Tablica pamiątkowa
poświęcona
spotkaniu P. Hulaka-
Artemowskiego
z A. Mickiewiczem.
(fot. Lubow Żwanko,
2020, [http://old.region.
library.kharkov.ua/
lib_druk.php?id=125](http://old.region.library.kharkov.ua/lib_druk.php?id=125),
dostęp: 1 VII 2020)

miątkę pobytu poety w mieście (il. 1)⁷. W tym miejscu należy zauważyć, że niektóre źródła podają nieprawidłową datę jej odsłonięcia: październik 1996 roku⁸ lub 23 grudnia 1999 roku⁹. Na brązowej tablicy pamiątkowej autorstwa charkowskiego rzeźbiarza Feliksa Betlejemskiego znajdują się portrety Adama Mickiewicza i Piotra Hulaka-Artemowskiego oraz tekst w języku polskim i ukraińskim: „Na pamiątkę spotkania w grudniu 1825 roku, w Charkowie”. Umieszczono ją na fasadzie budynku przy ulicy Uniwersyteckiej 16, gdzie wcześniej znajdował się Cesarski Uniwersytet Charkowski (obecnie Ukraińska Akademia Inżynieryjno-Pedagogiczna). Uroczyste odsłonięcie tablicy stało się możliwe dzięki środkom finansowym Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej¹⁰.

Wydarzenie, które zapoczątkowało umieszczanie znaków pamięci poświęconych wybitnym działaczom pochodzącym z Polski i związanym w jakiś sposób z Charkowem, było szeroko relacjonowane w miejscowej prasie¹¹.

⁷ W. Koberski, *Mickiewicz i Charków*, <http://www.polonia.kharkov.ua/pl/polacy-w-charkowie/110-mickiewicz-i-charkow.html> (dostęp: 1 VII 2020).

⁸ П. Еремеев, *Поляки и Польша в тексте города: мемориальные доски Харькова*, [w:] *Поляки на Харківщині: оглядджерел*, Харків 2016, s. 97.

⁹ Гулак-Артемовський П. П., Міцкевич А. *ІсторіяХаркова у пам'ятних дошках*. <http://mevorydoskikharkov.blogspot.com/search?q=%D0%90%D0%B4%D0%B0%D0%BC+%D0%9C%D0%86%D1%86%D0%BA%D0%B5%D0%B2%D0%B8%D1%87> (dostęp: 1 VII 2020).

¹⁰ Меморіальна дошка, в пам'ять про зустріч Адама Міцкевича та Петра Гулака-Артемовського. http://old.region.library.kharkov.ua/lib_druk.php?id=125 (dostęp: 1 VII 2020).

¹¹ А. Басов, *Встретились в бронзе*, „Вечерний Харьков” 1998, 24 декабря. А. Левоненко, *На память о встрече в Харькове, в декабре 1825-го*, „Время” 1998, 26

Jednocześnie był podkreślany polski akcent tablicy w kontekście „spotkania słynnych synów narodów-sąsiadów”¹².

Symbolizm tablicy jest dość oczywisty: przyjaźń poetów jako przyjaźń odrodzonej Polski i Ukrainy, która w 1991 roku uzyskała swoją niepodległość, przy czym Polska była pierwszym krajem na świecie, która 2 grudnia 1991 roku uznała ten fakt.

Tablica pamiątkowa ku pamięci Mykoły Giedroycia (2007)

Mykoła Michał Giedroyć (1853–1933) – rzeźbiarz, mecenas sztuki i pracownik muzealny. Od 1918 roku zamieszkał w Charkowie, pracował jako instruktor w sekcji muzealnej Gubernialnego Komitetu ds. Ochrony Sztuki i Starożytności, ekspert w Muzeum Sztuki i Historii oraz konserwator Funduszu Sztuki w Muzeum imienia Artema. Był założycielem siedziby-muzeum wybitnego artysty Ilji Riepina w Czugujewie¹³, muzeów w Chersoniu, Mariupolu, Mykołajewie, Sumach i Katerynosławiu (obecnie – Dnipro), do których przekazał swoją kolekcję dzieł¹⁴.

9 czerwca 2007 roku przy ulicy Uniwersyteckiej 16, gdzie w latach 20. zeszłego wieku mieścił się Gubernialny Komitet ds. Ochrony Sztuki i Starożytności, odsłonięto tablicę pamiątkową¹⁵. Umieszczono na niej portret działacza i tekst: „W tym budynku w latach 1919–1932 pracował działacz społeczny i mecenas, założyciel grupy Muzeów Sztuk Pięknych na południu Ukrainy – Mykoła Michał książę Giedroyć/Giedraitis” (il. 2). Ponieważ Giedroyć związany był z Ukrainą, Litwą i Polską, tekst sporządzono w językach ukraińskim, litewskim i polskim. Inicjatorami i fundatorami tablicy byli potomkowie Mykoły Giedroycia, mieszkający w Charkowie¹⁶. Autorką tablicy

декабря. Н. Бежина, *Адам Міцкевичбув у Харкові*, „Панорама” 1999, 9 январа, с. 12. О. Деус, *Через півтора сторіччя*, „Харківський університет” 1999, 12 січня.

¹² Н. Бежина, *op. cit.*, с. 12.

¹³ Є. Мірошніченко, *Гедройци. Енциклопедія Сучасної України*. http://esu.com.ua/search_articles.php?id=25541 (dostęp: 2 VII 2020).

¹⁴ Н. Казанцева, *Меморіальна дошка, присвячена пам'яті Миколи Гедройця*, [w:] *Нові пам'ятники історії та культури Харківської області*. (Оглядова довідка за матеріалами періодичних видань за 2007 рік), вип. 11, Харків 2011, с. 5.

¹⁵ *Гедройц М. А.* <http://mevorydoskikharkov.blogspot.com/search?q=%D0%9C%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B0+%D0%93%D0%B5%D0%B4%D1%80%D0%BE%D0%B9%D1%86> (dostęp: 2 VII 2020).

¹⁶ *Памятная доска в честь мецената князя Н.А. Гедройца*, <https://www.shukach.com/ru/node/40978> (dostęp: 2 VII 2020).

II. 2.
Tablica pamiątkowa Mikoły
Giedroycia (fot. Lubow
Żwanko, 2020)

pamiątkowej jest rzeźbiarka Inna Makushina¹⁷. W ceremonii odsłonięcia wzięli udział Ambasador Nadzwyczajny i Pełnomocny Rzeczypospolitej Polskiej na Ukrainie Jacek Kluczkowski, który przebywał wówczas w Charkowie z oficjalną wizytą¹⁸, Konsul Generalny Rzeczypospolitej Polskiej w Charkowie Grzegorz Seroczyński. Przebieg uroczystości był relacjonowany w prasie miejskiej¹⁹ i regionalnej²⁰.

Tablica pamiątkowa ku pamięci polskich oficerów na gmachu byłego więzienia NKWD w Charkowie (2008)

Na podstawie rozkazu wydanego na początku marca 1940 roku i podpisanego przez członków najwyższych władz ZSRR polscy oficerowie, znajdujący

¹⁷ Н. Казанцева, *Меморіальна дошка, присвячена пам'яті Миколи Гедроїця*, [w:] *Нові пам'ятники історії та культури Харківської області*. (Оглядова довідка за матеріалами періодичних видань за 2007 рік), вип. 11, Харків 2011, с. 5.

¹⁸ Посол Польши Я. Ключковский встретился с заместителем харьковского городского головы И. Шурмой. <https://www.sq.com.ua/rus/news/vlast/08.06.2007/posol-polshi-yaklyuchkovskij-vstretilsya-s-zamestitelem-harkovskogo-gorodskogo-golovy-ishurmoj/> (dostęp: 2 VII 2020).

¹⁹ Е. Зеленина, *Николай Гедроїц – человек, объединивший народы*, „Время” 2007, 12 июня. К. Коваль, *Золотая летопись славных дел*, „Новый день” 2007, 13 июня.

²⁰ І. Тесло, *„Правді присвячую життя”*, „Слобідський край” 2007, 14 червня.

się w obozach w Starobielsku, Kozielsku i Ostaszkowie, mieli zostać wymordowani. Od początku kwietnia do połowy maja 1940 roku przywożono ich partiami ze starobielskiego obozu do Charkowa, gdzie w gmachu NKWD mordowano ich strzałem w tył głowy, a ciała pomordowanych wywożono do lasu pod Patichatkami i zakopywano w dołach śmierci, które następnie starannie maskowano. Ekshumacja przeprowadzona przez polskich specjalistów w latach 1994–1996 ujawniła, że w charkowskim lesie spoczęły szczątki 4302 Polaków, z których zdecydowaną większość stanowili więźniowie obozu w Starobielsku, w tym 8 generałów²¹. Obecnie w tym miejscu znajduje się Cmentarz Ofiar Totalitaryzmu w Charkowie, wzniesiony w latach 1999–2000 według projektu Zdzisława Pidka i Andrzeja Sołtygi oraz Wiesława i Jacka Synakiewiczów²².

2 listopada 2008 roku na budynku byłego Charkowskiego Obwodowego Zarządu NKWD została odsłonięta tablica pamiątkowa ku czci oficerów i generałów Wojska Polskiego (il. 3). Inicjatorem umieszczenia tablicy był Konsulat Generalny Rzeczypospolitej Polskiej w Charkowie pod przewodnictwem Konsula Generalnego Grzegorza Seroczyńskiego przy wsparciu Rady Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa²³. Odsłonięcie tablicy miało uroczysty charakter. Wzięła w nim udział oficjalna delegacja na czele z Marszałkiem Sejmu Polski Bronisławem Komorowskim, a także przedstawiciele stowarzyszeń Rodzin Katyńskich, dyplomacji, społeczeństwa, inteligencji Polski i Ukrainy. Wśród uczestników był znany reżyser Andrzej Wajda, syn zamordowanego w piwnicach charkowskiego NKWD kapitana piechoty Jakuba Wajdy²⁴.

Na tablicy pamiątkowej został umieszczony obszerny tekst, który pozwala każdemu zrozumieć, z jakiego powodu znajduje się tu czarna marmurowa płyta z flagami Ukrainy i Polski oraz wygrawerowane wielkimi literami następujące słowa: „W tym miejscu mieścił się Zarząd Obwodowy NKWD i jego więzienie wewnętrzne. Wiosną 1940 roku na mocy decyzji najwyższych władz Związku Sowieckiego NKWD zamordowało tu 3809 oficerów Wojska Polskiego z obozu Starobielskiego oraz ok. 500 obywateli polskich przywiezionych z innych więzień NKWD. Cześć ich pamięci. Rodziny z Polski i naród

²¹ G. Rąkowski, *Cmentarz ofiar totalitaryzmu w Charkowie*, <https://kresy.pl/kresopedia/turystyka/cmentarz-ofiar-totalitaryzmu-w-charkowie/> (dostęp: 4 VII 2020).

²² *Polskie cmentarze wojenne*, <http://www.muzeumkatynskie.pl/pl/2359/cmentarze-wojenne.html> (dostęp: 4 VII 2020).

²³ *Pielgrzymka Rodzin Katyńskich do Charkowa z udziałem wicepremiera Głińskiego*, <http://mkidn.gov.pl/pages/posts/pielgrzymka-rodzin-katynskich-do-charkowa-z-udzialem-wicepremiera-glinskiego-8411.php> (dostęp: 1 VII 2020).

²⁴ *Tablica ku pamięci polskich oficerów na gmachu NKWD*, <https://tvn24.pl/swiat/tablica-ku-pamieci-polskich-oficerow-na-gmachu-nkwd-ra75474-3718858> (dostęp: 1 VII 2020).

Il. 3. Tablica ku pamięci polskich oficerów na gmachu byłego więzienia NKWD w Charkowie (fot. Lubow Żwanko, 2020)

ukraiński. 2008”. Ważny jest podpis „Rodziny z Polski i naród ukraiński”, który świadczy o wspólności tragedii, którą przeżyli Polacy i Ukraińcy w czasach stalinowskiego reżimu.

Symboliczny jest też fakt, że do niedawna na innej ścianie tego gmachu znajdowała się tablica z Feliksem Dzierżyńskim, twórcą sowieckiego aparatu terroru, szefem CzeKa i GPU. Odsłonięcie tablicy ku pamięci polskich oficerów na gmachu byłego więzienia NKWD w Charkowie było szeroko relacjonowane w prasie i telewizji na Ukrainie²⁵ i w Polsce²⁶. Tablica ta jest jedynym symbolem w centralnej części przestrzeni miejskiej, który upamiętnia ofiary reżimu stalinowskiego, wśród których byli zarówno Polacy, jak i Ukraińcy. Innymi słowy, jest to ważne miejsce wspólnej pamięci obydwu narodów.

Popiersie Konstantego Gorskiego (2009)

Konstanty Antoni Gorski (1859–1924) – wybitny kompozytor, skrzypek-wirtuoz, dyrygent, koncertmistrz Opery Poznańskiej. Lata (1890–1919) spędzone w Charkowie – to okres rozkwitu jego działalności twórczej i pedagogicznej jako wykładowcy szkoły muzycznej, dyrygenta orkiestry symfonicznej, kierownika muzycznego chórów kościelnego i polskiego. Jednocześnie był on

²⁵ Меморіальну дошку розстріляним польським офіцерам відкрили у Харкові, <https://www.5.ua/suspilstvo/memorialnu-doshku-rozstrilianym-polskym-ofitseram-vidkryli-u-kharkovi-36260.html> (dostęp: 01 VII 2020).

²⁶ Tablica ku pamięci polskich oficerów na gmachu NKWD, <https://tvn24.pl/swiat/tablica-ku-pamieci-polskich-oficerow-na-gmachu-nkwd-ra75474-3718858> (dostęp: 01 VII 2020).

Il. 4.
Popiersie Konstantego Gorskiego
(fot. Lubow Żwanko, 2020)

aktywnym działaczem społecznym, jednym z czołowych uczestników życia miejscowej Polonii, współzałożycielem Polskiego Domu w Charkowie²⁷.

14 czerwca 2009 roku w kościele katedralnym Diecezji Charkowsko-Zaporoskiej p.w. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Charkowie przy ulicy Gogola 4 zostało odsłonięte popiersie Konstantego Gorskiego (il. 4)²⁸. Na nim wielkimi literami został umieszczony tekst: „Konstanty Gorski 13.06.1859–31.05.1924 Polak, kompozytor, wirtuoz, skrzypek, w Charkowie żył i tworzył w latach 1890–1919.” Ta uroczystość to jedno z przedsięwzięć w ramach rocznicowych obchodów 150. rocznicy urodzin i 85. rocznicy śmierci wybitnego twórcy inicjowanych przez Konsulat Generalny Rzeczypospolitej Polskiej w Charkowie²⁹. Z kolei umieszczenie popiersia odbyło się podczas Międzynarodowej Konferencji Naukowej „Ku pamięci Konstantina Górskiego” 13–14 czerwca 2009 roku³⁰ i zostało ufundowane przez Konsula Generalnego Grzegorza Seroczyńskiego. W ceremonii uczestniczył Konsul Generalny i Biskup Ordynariusz Marian Buczek³¹ w obecności uczestników

²⁷ L. Żwanko, op. cit., s. 183–186.

²⁸ L. Żwanko, op. cit., s. 186.

²⁹ G. Seroczyński, Konstanty Antoni Gorski, http://pawet.net/library/history/city_district/data_people/dzieiachy_mastactwau/horski/04/Konstanty_Antoni_Gorski.html (dostęp: 7 VII 2020).

³⁰ G. Seroczyński, *Konstanty Antoni Gorski – artysta zapomniany*, „Gazeta festiwalowa” 2009, nr1 (34), 20 maja, <http://festiwal-hajnowka.pl/wp-content/uploads/wspolne/gazeta/34/5.html> (dostęp: 7 VII 2020).

³¹ G. Seroczyński, *Konstanty Antoni Gorski*, http://pawet.net/library/history/city_district/data_people/dzieiachy_mastactwau/horski/04/Konstanty_Antoni_Gorski.html (dostęp: 7 VII 2020).

konferencji z Polski, Ukrainy, Białorusi, Gruzji³², władz miejskich, przedstawicieli miejscowej Polonii. Dzieło autorstwa donieckiego rzeźbiarza Aleksandra Porożniuka umieszczono w niszy otoczonej ornamentem roślinnym, po prawej stronie wejścia do kościoła.

Tablice pamiątkowe ku pamięci Afreda Fedeckiego (2010, 2013)

Alfred Lucjan Fedecki (1857–1902) – znany fotograf, autor pierwszego filmu dokumentalnego *Imperium Rosyjskiego*, uhonorowany złotym medalem na Wystawie Światowej w Brukseli (1888). Charkowski okres życia (1886–1902) to rozkwit talentu fotografika i dokumentalisty filmowego. Przeprowadził pierwszy na Ukrainie publiczny seans filmowy (1896)³³.

Dla charkowskich miłośników sztuki fotografii Fedecki pozostaje jednym z ulubionych fotografów przeszłości i niemal corocznie z wielkim sukcesem odbywają się wystawy jego dzieł. Z tego powodu w latach 2010 i 2013 odsłonięto dwie tablice pamiątkowe. Pierwsza była umieszczona 17 maja 2010 roku na budynku filharmonii w Charkowie przy ulicy Rymarskiej 21 (rzeźbiarz Aleksander Ridny) (il. 5). Na tablicy w języku rosyjskim umieszczono następujący tekst: „W tym budynku 2 grudnia 1896 roku fotograf A. K. Fedecki zorganizował pierwszy publiczny pokaz filmowy”³⁴. Uroczystość odbyła się w ramach Międzynarodowego festiwalu filmów krótkometrażowych „Charkowskaja sierień” („Charkowskie bzy”)³⁵. Tablicę odsłanili francuski aktor Pierre Richard i honorowy prezydent festiwalu filmowego Milen Demonjo. W ceremonii uczestniczyli przedstawiciele Konsulatu Generalnego Rzeczypospolitej Polskiej w Charkowie i władz obwodowych³⁶. Przebieg uroczystości był szeroko relacjonowany w mediach³⁷.

³² *К 150-летию Константина Горского, „Акценти”, часопис Харківського державного університету мистецтв ім. І. П. Котляревського, 2009 червень, с. 2.*

³³ L. Żwanko, op. cit., s. 171–174.

³⁴ *Федецький А. К., перший кіносеанс*, <http://mevorydoskikharkov.blogspot.com>

³⁵ Н. Казанцева, *Меморіальна дошка, прив'язана пам'яті Альфреда Федецького*, [w:] *Нові пам'ятники історії та культури Харківської області*. (Оглядова довідка за матеріалами періодичних видань), вип. 14, Харків 2012, с. 4.

³⁶ *У Харкові відкрилася меморіальна дошка польському фотографу Альфреду Федецькому*, <https://kharkivoda.gov.ua/news/48842?sv>

³⁷ В. Косенкова, *В пам'ять о земляке, „Харьковские известия” 2010, 18 мая, с. 2. О. Дутова, Відкрито пам'ятну дошку людині, яка першою показала харків'янам кіно, „Слобідський край” 2010, 18 травня, с. 7. У Харков і від крилася меморіальна дошка польському фотографу Альфреду Федецькому*, <https://kharkivoda.gov.ua/news/48842?sv>. Сьогодні в Харкові відзначили дату першого публічного кіносеансу (додано фото). Детальніше читайте на УНІАН: <https://www.unian.ua/kharkiv/722359-sogodni-v-harkovi-vidznachili-datu-pershogo-publichnogo-kinoseansu-dodano-foto.htm>

Il. 5. Tablica ku pamięci Afreda Fedeckiego. (fot. <https://www.unian.ua/kharkiv/722359-sogodni-v-harkovi-vidznachili-datu-pershogo-publichnogo-kinoseansu-dodano-foto.html>, dostęp: 13 VII 2020)

Il. 6. Tablica ku pamięci Afreda Fedeckiego. (fot. <http://old.region.library.kharkov.ua>, dostęp: 13 VII 2020)

17 maja 2013 roku odsłonięto kolejną tablicę ku pamięci wybitnego fotografa na budynku przy ulicy Sumskiej 3 (il. 6). W tym gmachu na początku centralnej ulicy Charkowa, Fedeci mieszkał z rodziną, a na parterze znajdowało się jedno z najlepszych studiów fotograficznych Imperium Rosyjskiego. Uroczystość odbyła się również w ramach Międzynarodowego festiwalu filmów krótkometrażowych „Charkowskaja sierien”. Na tablicy w języku ukraińskim umieszczono następujący tekst: „W tym budynku mieszkał i pracował Konstantyn Alfredowicz Fedeci (1857–1902) – słynny fotograf i autor pierwszego filmu dokumentalnego Imperium Rosyjskiego”. Wśród inicjatorów odsłonięcia tablicy byli: Konsul Generalny Jan Granat i współprzewodnicząca komitetu organizacyjnego wspomnianego festiwalu filmowego Wiktoria Marenych³⁸. W ceremonii wzięła udział Konsul Generalna Halina Granat³⁹. Uroczystość była również szeroko relacjonowana w mediach – Charkowianie mogą być dumni z faktu, że tutaj mieszkał i tworzył wybitny mistrz światła i cienia.

³⁸ Про встановлення меморіальних дощок, <http://kharkiv.rocks/reestr/626709> (dostęp: 13 VII 2020).

³⁹ В Харькове открыли мемориальные доски Альфреду Федецкому и Дмитрию Харитонову, <https://www.city.kharkov.ua/ru/news/u-harkovi-vidkrili-memorialni-doshki-alfredu-fedetskomu-ta-dmitru-haritonovu-19326.html> (dostęp: 13 VII 2020).

Tablica pamiątkowa ku pamięci Seweryna Potockiego (2010)

Hrabia Seweryn Potocki (1762–1829), w latach 1803–1817 – kurator Charkowskiego Okręgu Szkolnego, jeden z założycieli Cesarskiego Uniwersytetu Charkowskiego. Zajmował się przygotowaniem programów nauczania, kształtowaniem składu profesorskiego, brał udział w założeniu ogrodu uniwersyteckiego, złożył dary do kolekcji gabinetu mineralogii, przekazał do biblioteki 1695 książek. Okresowo mieszkał w Charkowie. Za swoje zasługi był uhonorowany tytułem doktora honoris causa Uniwersytetu Charkowskiego⁴⁰.

4 czerwca 2010 roku odbyło się odsłonięcie tablicy pamiątkowej na gmachu biblioteki Charkowskiego Uniwersytetu Narodowego imienia Wasyla Karazina przy ulicy Uniwersyteckiej 23 (il. 7)⁴¹. Autorem tablicy jest charkowski rzeźbiarz Aleksander Ridnyj. Na tablicy pamiątkowej przedstawiono portret Potockiego i słowa po ukraińsku i po polsku: „Pierwszemu kuratorowi Charkowskiego Okręgu Oświatowego, wybitnemu działaczowi państwowemu i społecznemu, synowi polskiego narodu, honorowemu członkowi Charkowskiego Uniwersytetu Imperatorskiego Sewerynowi Potockiemu (1762–1829)”. Pomysłem dotyczącym tablicy pamiątkowej podzieliła się Irina Żurawlowa, dyrektor Centralnej biblioteki naukowej Charkowskiego Uniwersytetu, podczas konferencji „Charków i Polska: ludzie i wydarzenia”, która odbyła 12 listopada 2005 roku⁴². Realizowano go przy wsparciu i finansowaniu Konsulatu Generalnego Rzeczypospolitej Polskiej w Charkowie, a uroczyste odsłonięcie tablicy pamiątkowej odbyło się w ramach obchodów 15. rocznicy odnowienia działalności polskiej placówki dyplomatycznej w Charkowie⁴³. Informację o tym wydarzeniu umieszczono na stronie internetowej Radia Swoboda⁴⁴ oraz na łamach prasy miejskiej⁴⁵. Tablice poświęcone Sewerynowi Potockiemu, podobnie jak Wasylowi Karazinowi, przypominają o powstaniu uniwersytetu w Charkowie, będąc wyrazem uszanowania i pamięci dla jego założycieli.

⁴⁰ L. Żwanko, op. cit., s. 53–56.

⁴¹ С. Й. Потоцький, http://mevorydoskikharkov.blogspot.com/2016/03/blog-post_30.html (dostęp: 10 VII 2020).

⁴² И. Журавлёва, *Идеал попечительства – граф Северин Потоцкий*, [w:] *Харків і Польща: люди і події: матеріали міжнародної наук.-практ. конф., м. Харків, 12 листопада 2005 р.*, Харків 2006, s. 69.

⁴³ П. Еремеев, *Поляки и Польша в тексте города: мемориальные доски Харькова*, [w:] *Поляки на Харківщині: огляд джерел*, Харьков 2016, s. 100.

⁴⁴ *Невідомий Харків для польського композитора Пендерецького*, <https://www.radiosvoboda.org/a/2064736.html> <https://www.radiosvoboda.org/a/2064736.html> (data dostępu (dostęp: 12 VII 2020).

⁴⁵ Т. Адамович Т. *Двойной польский юбилей*, „Харьковские Известия”, 2010, 3 июня.

Il. 7.
Tablica upamiętniająca
Seweryna Potockiego
(fot. Lubow Żwanko, 2018)

Tablica pamiątkowa ku pamięci działalności Konsulatu Rzeczypospolitej Polskiej w Charkowie latach 1924–1937 (2015)

W latach 1921–1937 w Charkowie funkcjonowała polska misja dyplomatyczna: Poselstwo (1921–1924), Konsulat Generalny (1923–1934), Konsulat (1934–1937). Od roku 1924 jej siedziba mieściła się w gmachu przy ulicy Rakowskiego 15 (obecnie – Maksymilianiwska, 15). Tadeusz Brzeziński (1896–1990) w okresie od października 1936 do grudnia 1937 był ostatnim konsulem II Rzeczypospolitej w Charkowie. Pełnił swoje obowiązki w roku Wielkiego Terroru, apogeum represji stalinowskich w ZSRR⁴⁶.

22 czerwca 2015 roku w ramach obchodów 20. rocznicy działalności placówki dyplomatycznej w Charkowie była odsłonięta tablica pamiątkowa upamiętniająca działalność Konsulatu Rzeczypospolitej Polskiej w Charkowie. Została ona umieszczona na byłym gmachu Konsulatu przy ulicy Maksymi-

⁴⁶ T. Grajżul, *Poselstwo i Konsulat Rzeczypospolitej Polskiej w Charkowie w latach 1921–1937*, [w:] *Polska dyplomacja na Wschodzie w XX – początkach XXI wieku: praca zbiorowa*, Olsztyn; Charków 2010, s. 224.

Il. 8. Tablica upamiętniająca działalność Konsulatu Rzeczypospolitej Polskiej w Charkowie w latach 1924–1937 (fot. Lubow Żwanko, 2018)

lianiwskiej 15 (il. 8). W tej uroczystości, goszczącej znamienitych uczestników, wzięli udział Ambasador Nadzwyczajny i Pełnomocny Rzeczypospolitej Polskiej na Ukrainie Henryk Litwin, Konsul Generalny Rzeczypospolitej Polskiej w Charkowie Stanisław Łukasik, Konsulowie Generalni, pełniący swoje obowiązki w latach 2003–2014: Jarosław Książek, Grzegorz Seroczyński, Jan Granat, oraz przedstawiciele władz miejscowych, społeczeństwa z polskiej i ukraińskiej strony. Na tablicy pamiątkowej (rzeźbiarz Katib Mamedov)⁴⁷ umieszczono Godło Rzeczypospolitej Polskiej i tekst w języku polskim i ukraińskim: „W tym budynku, w latach 1924–1934 mieścił się Konsulat Generalny, a w latach 1934–1937 Konsulat Rzeczypospolitej Polskiej w Charkowie. Ostatnim Konsulem był w latach 1936–1937 Tadeusz Brzeziński, ojciec wybitnego amerykańskiego polityka polskiego pochodzenia Zbigniewa Brzezińskiego”. Przebieg uroczystości z uwagi na wysokich gości i powód spotkania był szeroko relacjonowany w mediach.

Wspomniana tablica pamiątkowa jest jedyną wzmianką o misjach dyplomatycznych krajów europejskich, które funkcjonowały w Charkowie w ubie-

⁴⁷ У Харкові відкрили меморіальну дошку, присвячену польському представництву, <https://www.city.kharkov.ua/uk/news/u-kharkovi-vidkrili-memorialnu-doshku-prisvyachenu-polskomu-predstavnitstvu-28426.html> (dostęp: 13 VII 2020).

głym wieku. Można powiedzieć, że wypełnia ona lukę pamięci o tej karcie historii miasta.

Tablica pamiątkowa ku pamięci Henryka Siemiradzkiego (2015)

Henryk Hektor Siemiradzki (1843–1902) – artysta światowej sławy, profesor Akademii Sztuk Pięknych w Petersburgu, honorowy członek Akademii w Rzymie, Berlinie, Paryżu i Turynie, kawaler Legii Honorowej, odznaczony za obraz «Pochodnie Nerona». Urodził się we wsi Nowobielgorod (obecnie – miasteczko Pieczeniegi) guberni charkowskiej. W charkowskim okresie życia (1847–1864) studiował u artysty Dmytra Bezperczeżo, a także na Wydziale Fizyczno-Matematycznym Uniwersytetu⁴⁸.

27 października 2015 roku była odsłonięta tablica pamiątkowa na gmachu biblioteki Charkowskiego Uniwersytetu Narodowego imienia Wasyla Karazina przy ulicy Uniwersyteckiej 13 (il. 9). Inicjatorami jej umieszczenia przy wsparciu Konsulatu Generalnego Rzeczypospolitej Polskiej w Charkowie wystąpił prezes stowarzyszenia Charkowski Klub „Generał” i kierownictwo Charkowskiego Uniwersytetu⁴⁹. W ceremonii uczestniczył Konsul Generalny – Stanisław Łukasik oraz przedstawiciele władz regionalnych, prezes stowarzyszenia Charkowskiego Klubu „Generał” – Walentyn Golik. W tym samym dniu otwarto Galerię Sztuki imienia Henryka Siemiradzkiego (plac Swobody 6/2). Wszyscy uczestnicy odsłonięcia tablicy i Galerii zgodzili się, że „zorganizowana uroczystość jest hołdem dla wybitnego mistrza pędzla, który już stał się symbolem prawdziwego piękna i sztuki”⁵⁰.

Na tablicy pamiątkowej autorstwa rzeźbiarza Aleksandra Ridnego umieszczono płaskorzeźbę Siemiradzkiego i tekst w języku rosyjskim: „Henrich Ippolitowich Siemiradzki (Henryk Hektor Siemiradzki 12/24.10.1843, Nowobielgorod, gubernia charkowska – 23.08.1902, Strzałków, gubernia piotrkowska) – kandydat Uniwersytetu Cesarskiego w Charkowie, akademik i profesor Cesarskiej Akademii Sztuk Pięknych, akademik sztuki Berlina, Sztokholmu, Rzymu, Turynu, członek korespondent Francuskiej Akademii Sztuk Pięknych”. Dla dokładnego zrozumienia tekstu podajemy jego oryginał: „*Генрих Ипполитович Семирадский (Henryk Hektor Siemiradzki*

⁴⁸ L. Żwanko, op. cit., s. 151–154.

⁴⁹ *Открытие мемориальной доски Генриху Семирадскому*, <http://general.org.ua/otkryitie-memorialnoy-doski-genrihu-semiradskomu/> (dostęp: 14 VII 2020).

⁵⁰ *Урочисті заходи, присвячені видатному художнику, вихованцю університету Генріху Семирадському*, https://www.univer.kharkov.ua/ua/general/univer_today/news?news_id=4951 (dostęp: 14 VII 2020).

Il. 9.
Tablica ku pamięci
Henryka Siemiradzkiego
(fot. Lubow Żwanko, 2018)

12/24/10.1843, Ново-Белгород, Харьковская губерния – 23 августа 1902, Стшалково, Петроковская губерния) – кандидат Харьковского императорского университета, академик и профессор Императорской Академии художеств, академик живописи Берлина, Стокгольма, Рима, Турина, член-корреспондент французской Академии изящных искусств”. *Jak się wydaje, ten tekst został częściowo zapożyczony z rosyjskiej Wikipedii, a kilkakrotne wykorzystanie terminu „cesarski” raczej wpisuje Siemiradzkiego w imperialny dyskurs historyczny, bez żadnej wzmianki o polskości artysty.*

Mimo to, w przestrzeni miejskiej faktycznie skryształizował się swoisty „trójkąt Siemiradzkiego”, którego wierzchołki stanowią: tablica pamiątkowa, Galeria jego imienia, Muzeum sztuki, gdzie znajduje się jego obraz „Piraci izauryjscy sprzedają swoją zdobycz”. Odsłonięcie tablicy pamiątkowej ku pamięci Henryka Siemiradzkiego, który w miejskiej przestrzeni pamięci stanowi jeden z symboli artystycznego Charkowa, szeroko relacjonowano na stronach internetowych i w mediach⁵¹.

⁵¹ В Харькове открыли мемориальную доску Генриху Семирадскому, <https://www.city.kharkov.ua/ru/news/u-kharkovi-vidkrili-memorialnu-doshku-genriku-semiradskomu-29760.html> (dostęp: 14 VII 2020). Мемориальную доску художнику Генриху Семирадскому открыли в Харькове, <http://photo.ukrinform.ua/rus/current/photo.php?id=734229>. (datadostępu: 14 lipca 2020). Открытие мемориальной доски художнику Генриху Семирадскому, https://www.sq.com.ua/rus/news/panorama_sobytiy/27.10.2015/otkrytie_memorialnoj_doski_hudozhniku_genrihu_semiradskomu/.

Tablica pamiątkowa ku pamięci Józefa Piłsudskiego (2016)

Józef Klemens Piłsudski (1867–1935) – jeden z założycieli najnowszego państwa Polskiego, Naczelnik Państwa, współzałożyciel i jeden z kierowników Polskiej Partii Socjalistycznej, współorganizator Wojska Polskiego, naczelny wódz, premier i minister ds. wojskowych. Charkowski okres życia (1885–1886) to studia medyczne na Uniwersytecie Imperatorskim w Charkowie, początek działalności rewolucyjnej, udział w demonstracjach studenckich, członkostwo w konspiracyjnej organizacji studenckiej⁵².

Proces upamiętnienia Józefa Piłsudskiego w Charkowie trwał 10 lat – od próby realizacji idei przez Konsula Generalnego Grzegorza Seroczyńskiego, do jej realizacji już w okresie kadencji Konsula Generalnego Janusza Jabłońskiego⁵³. Postać marszałka, jak okazało się, była zbyt trudna, by wpisać w postradziecką przestrzeń miejską. Konsul Generalny Grzegorz Seroczyński 7 grudnia 2006 roku na spotkaniu z miejscowymi dziennikarzami powiedział o tym, że placówka dyplomatyczna ma w planach odsłonięcie tablicy pamiątkowej na budynku byłego uniwersytetu, w którym studiował Piłsudski. W tym samym czasie marmurowa tablica, na której wygrawerowano datę „marzec 2006 r.”, była już ukończona. Według Konsula Generalnego pod koniec 2006 roku nadal trwały negocjacje z władzami miasta i właścicielem budynku, dotyczące jej uroczystego odsłonięcia z udziałem wysokich gości z Polski. Tymczasem na stronie internetowej „Obkom”, miejskim portalu informacyjnym, ukazał się artykuł o tej rozmowie pod zaskakującym tytułem „W Charkowie będzie umieszczona tablica pamiątkowa poświęcona antyradzieckiemu marszałkowi Józefowi Piłsudskiemu”⁵⁴.

Tablica pamiątkowa, na której umieszczono portret marszałka, Godło Rzeczypospolitej Polskiej i tekst w języku polskim i ukraińskim: „*Być zwyciężonym i nie ulec to zwycięstwo... W murach tej uczelni w latach 1885–1886 studiował Józef Piłsudski (1867–1935), pierwszy Marszałek i współtwórca niepodległości Polski po latach zaborów. Charków, marzec 2016 r.*”, przechowywana jest w budynku Konsulatu Generalnego przy ulicy Ałczewskich, 16 (il. 10).

⁵² L. Żwanko, op. cit., s. 223–226.

⁵³ В Харькове планируют установить мемориальную табличку известному поляку Юзефу Пилсудскому, <http://izvestia.kharkov.ua/on-line/gorod/1222477.html> (dostęp: 14 VII 2020).

⁵⁴ В Харькове установят мемориальную доску антисоветскому маршалу Польши Юзефу Пилсудскому, <http://obkom.net.ua/news/2006-12-27/1745.shtml> (dostęp: 14 VII 2020).

Il. 10.
Tablica upamiętniająca
Józefa Piłsudskiego
(fot. Konsulat
Generalny
Rzeczypospolitej
Polskiej w Charkowie,
2006 r.)

Il. 11.
Tablica upamiętniająca
Józefa Piłsudskiego
(fot. Lubow Żwanko,
2020)

Wreszcie, 15 listopada 2016 roku na fasadzie budynku byłego Uniwersytetu przy ulicy Uniwersyteckiej 16 została odsłonięta tablica pamiątkowa (il. 11)⁵⁵. Umieszczono na niej portret marszałka i tekst w języku polskim i ukraińskim: „W latach 1885–1886 na Uniwersytecie Charkowskim studiował wybitny polski działacz państwowy, pierwszy przywódca II Rzeczypospolitej, Marszałek Józef Piłsudski (1867–1935) Charków, 2016.11.11” (rzeźbiarz Aleksander Ridny). W tej uroczystości wzięli udział Ambasador Nadzwyczajny i Pełnomocny Rzeczypospolitej Polskiej na Ukrainie Jan Piekło, Konsul Generalny Janusz Jabłoński, przedstawiciele władz miasta i regionu⁵⁶. Pan Ambasador w swoim przemówieniu zauważył: „To dla mnie jest bardzo emo-

⁵⁵ *Пілсудський Ю.*, <http://mevorydoskikharkov.blogspot.com/search?> (dostęp: 14 VII 2020).

⁵⁶ *У Харкові з'явилась меморіальна дошка Юзефу Пілсудському*, <https://naszwybir.pl/memorialna-doshka-yu-pilsudskomu-u-harkovi/#prettyPhoto> (dostęp: 14 VII 2020).

cjonujący dzień. Ojciec mojej matki przyjaźnił się z Józefem Piłsudskim. Jestem wdzięczny wszystkim, którzy pomogli sprawić, by ta tablica pamiątkowa pojawiła się na tym budynku⁵⁷. Odsłonięcie tablicy pamiątkowej szeroko relacjonowano na stronach internetowych⁵⁸ i mediach, poza tym w polskiej gazecie wydawanej na Ukrainie „Nasz wybór”⁵⁹.

Tablica pamiątkowa ku pamięci Władysława Frankowskiego (2018)

Władysław Frankowski (1816–1895) – wybitny lekarz, filantrop, działacz społeczny, absolwent wydziału medycznego miejscowego Uniwersytetu, honorowy obywatel Charkowa, w którym mieszkał w latach 1840–1895. On był fundatorem pierwszego prowincjonalnego bezpłatnego szpitala dla dzieci, współzałożycielem Charkowskiego Towarzystwa Medycznego, jednym z najbardziej znanych Polaków w historii miasta⁶⁰.

16 maja 2018 roku na budynku Towarzystwa Medycznego (ul. Maksymilianiwska 11) została odsłonięta tablica pamiątkowa. Inicjatorem jej umieszczenia był profesor Stanisław Ellis z rodziną, prezes Domu Polskiego w Charkowie przy wsparciu Konsulatu Generalnego Rzeczypospolitej Polskiej w Charkowie. W uroczystości wzięli udział – Konsul Generalny Janusz Jabłoński, przedstawiciele władz miasta i regionu, Towarzystwa Medycznego, miejscowej Polonii, studenci Narodowego Uniwersytetu Medycznego⁶¹. Na tablicy pamiątkowej autorstwa rzeźbiarza Katiba Mamedova umieszczono płaskorzeźbę popiersia lekarza z dziećmi i dedykację w języku polskim i ukraińskim: „Władysław Frankowski (1816–1895) – lekarz, filantrop, Polak, inicjator powstania szpitala dziecięcego (1878), Honorowy obywatel Charkowa (1892). Wdzięczni Rodacy” (il. 12). Ta tablica jest pierwszą wśród dzie-

⁵⁷ У Харкові встановили меморіальну дошку засновнику сучасної Польщі Юзефу Пілсудському, <http://www.istpravda.com.ua/short/582c7167e26e5/> (dostęp: 14 VII 2020).

⁵⁸ У Харкові встановили меморіальну дошку засновнику сучасної Польщі Юзефу Пілсудському, <http://www.istpravda.com.ua/short/582c7167e26e5/> (dostęp: 14 VII 2020). В Харькове відкрили меморіальную доску Юзефу Пілсудському, <https://www.city.kharkov.ua/ru/news/u-kharkovi-vidkrili-memorialnu-doshku-yuzefu-pilsudskomu-33760.html>. (data dostępu: 14 lipca 2020). Великому сыну польского народа, „Харьковские Известия”, 2016, 17 ноября.

⁵⁹ У Харкові з'явилась меморіальна дошка Юзефу Пілсудському, <https://naszwybir.pl/memorialna-doshka-yu-pilsudskomu-u-harkovi/#prettyPhoto> (dostęp: 14 VII 2020).

⁶⁰ L. Żwanko, op. cit., s. 119–122.

⁶¹ В Харкові відкрили пам'ятну дошку Владиславу Франковському, <http://v-news.com.ua/v-harkovi-vidkryly-pam-yatnu-doshku-vladyslavu-frankovskomu/> (dostęp: 15 VII 2020).

Il. 12.
Tablica ku pamięci
Władysława Frankowskiego
(fot. Lubow Żwanko, 2020)

sięciu innych, w tekście której zaznaczono wprost, że ten człowiek to Polak, a upamiętniają go miejscowi Polacy. Odślonięcie tablicy pamiątkowej relacjonowano w charkowskich wiadomościach wieczornych⁶² i innych mediach⁶³.

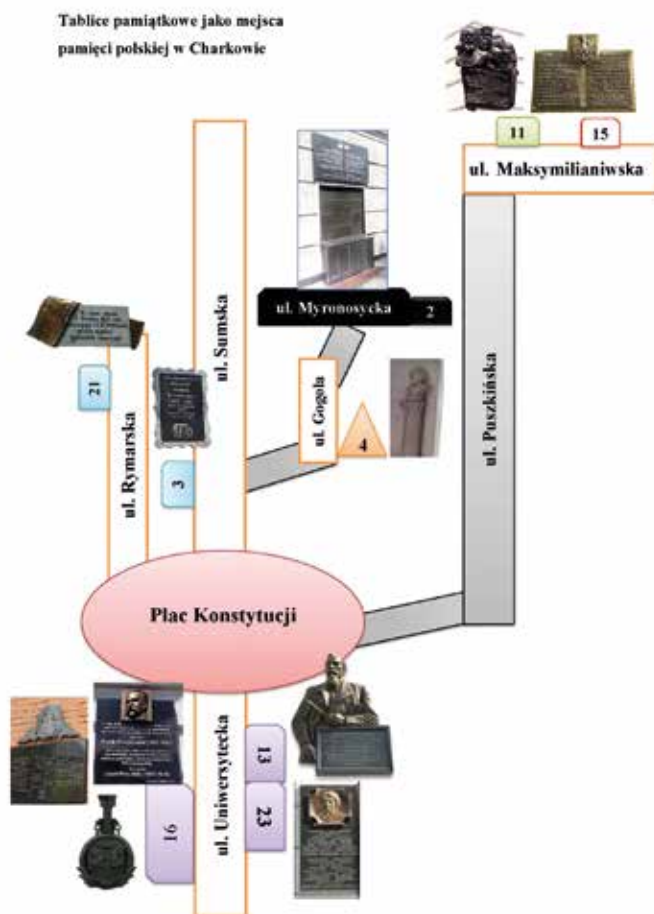
Podsumowanie

W latach 1998–2018 w Charkowie uroczyście odsłonięto szereg tablic pamiątkowych poświęconych wybitnym i znanym Polakom, co pozwala stwierdzić obecność polskiego elementu pamięci w przestrzeni miejskiej (il. 13). Tym samym znaki polskiej pamięci umieszczone w centrum miasta kształtują z jednej strony obraz miejscowej Polonii jako środowiska, z którego wyłoniły się słynne postacie, będące częścią symbolicznej przestrzeni miasta, z drugiej zaś – przedstawiają miasto z historycznej perspektywy jako obszar tolerancji.

W pewnym stopniu można mówić o tym, że w przestrzeni miejskiej Charkowa dzięki umieszczaniu tablic pamiątkowych tworzy się stabilny element polskiej pamięci, a nowe inicjatywy odsłonięcia tablic pamiątkowych świadczą o jednym: proces ten wkracza na nowy poziom. Autorka artykułu jest jednym z inicjatorów upamiętnienia dwóch polskich architektów – Aleksandra Rzepiszewskiego i Wiktora Wieliczki, i być może w przyszłym roku mieszkańcy Charkowa będą mogli obejrzeć tablice im poświęcone na domach, w których mieszkali ci wybitni architekci.

⁶² В Харкові відкрили пам'ятну дошку Владиславу Франковському, https://www.youtube.com/watch?v=8hDvG7rH43s&feature=emb_share&fbclid=IwAR1gN82he1XISik5JVIAN1Tn7_BVCDuiJdVum_-H4eGgb49U0RJQgZDe1Zs (dostęp: 15 VII 2020).

⁶³ У Харкові встановили меморіальну дошку Владиславу Франковському, <https://www.city.kharkov.ua/uk/news/biblioteka-korolenka-vidnovila-obslugovuvannya-chitachiv-45080.html> (dostęp: 14 VII 2020).

II. 13. Schemat rozmieszczenia tablic pamiątkowych na terenie Charkowa
(oprac. Lubow Żwanko, 2020)

Wziąwszy pod uwagę fakt, że przestrzeń miejska to arena walki między kategoriami „pamięć” a „zapomnienie”, można stwierdzić, że polska wspólnota reprezentuje tę pierwszą, przypominając o sobie poprzez prezentowane tablice pamiątkowe. Pod tym względem do określenia przestrzeni miejskiej Charkowa, w pewnym sensie można dopasować termin „polski Charków”, jako jedną z symbolicznych stref, tworzących całościowy obraz miejskiej metropolii.

Tablica 1. Tablice pamiątkowe jako miejsca pamięci polskiej w Charkowie

Nr.	Data wykonania	Obiekt zachowania pamięci	Rodzaj działalności	Adres w Charkowie
1.	1998	Tablica upamiętniająca pobyt Adama Mickiewicza w Charkowie	poeta	ul. Uniwersytecka 16
2.	2007	Tablica ku pamięci Michała Giedroycia	muzealnik, mecenas sztuki	ul. Uniwersytecka 16
3.	2008	Tablica ku pamięci polskich oficerów na gmachu byłego więzienia NKWD	polscy oficerowie	ul. Myronosycka 2
4.	2009	Popiersie Konstantego Gorskiego	kompozytor, działacz Polonii	ul. Gogola 4
5.	2010	Tablica pamiątkowa Alfreda Fedeckiego	fotograf	ul. Rymarska 21
6.	2010	Tablica pamiątkowa Seweryna Potockiego	kurator Charkowskiego Okręgu Szkolnego	ul. Uniwersytecka 23
7.	2013	Tablica pamiątkowa Afreda Fedeckiego	fotograf	ul. Sumska 3
8.	2015	Tablica upamiętniająca działalność Konsulatu Rzeczypospolitej Polskiej w Charkowie w latach 1924–1937	placówka dyplomatyczna	ul. Maksymilianiwska 15
9.	2015	Tablica pamiątkowa Henryka Siemiradzkiego	artysta	ul. Uniwersytecka 13
10.	2016	Tablica pamiątkowa Józefa Piłsudskiego	jeden z założycieli Państwa Polskiego	ul. Uniwersytecka 23
11.	2018	Tablica pamiątkowa Władysława Frankowskiego	lekarz filantrop	ul. Maksymilianiwska 11

Memorial plaques in Kharkiv urban space: Polish emphasis

The article analyzes the place of the Polish element in the commemoration of the past in the spatial dimension of Kharkiv. For several centuries, the Polish community for which a geographically distant Kharkiv has become a temporary or permanent home, has been represented in the ethnic context of the city.

The author outlined two categories of Polish figures, to whom ten memorial plaques were installed in 1998-2018. The first includes the world-famous Henryk Siemiradzki, Adam Mickiewicz, Józef Piłsudski, and Tadeusz Brzezinski. The second group consists of Poles, whose work has made the world of ordinary Kharkiv residents more comfortable, safer, more beautiful: doctor Vladislav Frankovsky, photographer Alfred Fedetsky, composer Konstanty Gorski, philanthropist Mykola Gedroyts, Count Seweryn Potocki, whose name is associated with the creation of the imperial university. A separate plaque concerns honoring the memory of the fallen Poles, victims of the Stalinist regime.

The author used a peculiar analysis algorithm: a brief historical background, location, initiator and opening ceremony, location of elements on the board, coverage of the event in the media.

The conclusions include the following points: signs of Polish memory, located in the city center, on the one hand, form the image of the local Polish community as an environment from which came famous figures who became part of the symbolic space of the city, and on the other hand the presence of boards forms the image of Kharkiv as a territory of ethnic tolerance.

Given that the urban space is an arena of struggle between the categories of „memory” and „oblivion” of the ethnic groups represented in it, the Polish community of Kharkiv belongs to the category of „memory”, perpetuating itself in the memorial plaques of its prominent representatives.

Therefore, the term „Polish” Kharkiv in a sense can be used to describe one of the symbolic spaces that make up the common space of a modern metropolis.